

18. Anubhav Srivastava. Which are the best known machine learning algorithms? Infographic // Think Big Data. URL: <http://thinkbigdata.in/best-known-machine-learning-algorithms-infographic/>
19. Robert Kelley Machine Learning Explained: Algorithms Are Your Friend // Dataiku. URL: <https://blog.dataiku.com/machine-learning-explained-algorithms-are-your-friend>
20. Andreas Mueller. Machine Learning Cheat Sheet (for scikit-learn) // Peekaboo. URL: <http://peekaboo-vision.blogspot.de/2013/01/machine-learning-cheat-sheet-for-scikit.html>
1. Jason Brownlee. A Tour of Machine Learning Algorithms // Machine Learning Mastery URL: <http://machinelearningmastery.com/a-tour-of-machine-learning-algorithms/>

Рецензент статті
д.т.н., д.е.н., проф. Рамазанов С.К.

Стаття рекомендована до
публікації 19.06.2018 р.

УДК 330.46:65.012.8

О.В. Россошанська

ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТНО-ОРІЄНТОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ

За результатами критичного аналізу публікацій за темою дослідження зроблено висновки щодо методологічних підходів та системності в дослідженні економічної безпеки підприємств, а також проблем оцінювання економічної безпеки ІПО підприємств. Показано, що на теперішній час найменше розроблена методологія в економічній безпеці як науковий напряму, не розкрито особливості оцінювання економічної безпеки нового, практично ще не дослідженого економічного об'єкта впливу небезпеки - ІПО підприємств, не враховується нове середовище діяльності для таких підприємств з новими видами загроз – економіка знань. Доведено, що функціонально-діяльнісний системний підхід поки що не був використаний повною мірою в дослідженні систем економічної безпеки, але має великий потенціал для дослідження оцінювання економічної безпеки як наукового напрямку. Зазначені відкриті питання являють собою наукову проблему, яку цілісно представлено у вигляді системної моделі. Рис. 2, табл. 8, дж. 127.

Ключові слова: оцінювання економічної безпеки, підприємство, економіка знань, безпекологія, естиметологія, діяльність, система.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У межах кожного наукового напрямку у певні періоди часу виникають методологічні проблеми, які стримують його розвиток. На сучасному етапі однією з таких глобальних проблем у науковому напрямку «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» є проблема методології оцінювання економічної безпеки взагалі та методологія оцінювання конкретних суб'єктів господарювання. До цього висновку дійшла одна з фундаторів цього наукового напрямку не тільки в Україні, а й у пострадянському просторі, Г. В. Козаченко. В одній з перших праць циклу 2015-2016 років, присвяченому оцінній діяльності в економічній безпекології, вона зазначає наступне: «незважаючи на важливість оцінок економічної безпеки (держави, регіону, підприємства), в економічній безпекології дотепер відсутні цілісні теоретичний та методологічний базиси оцінювання, що призводить до шаблонності оцінювання економічної безпеки підприємства, некоректного використання методу наукової експансії і, як наслідок, низької достовірності оцінок, наявності нечітких правил їхньої інтерпретації і взагалі до деякої іммобілізації да стереотипізації оцінювання. ...Взагалі складається враження, що

114 «Управління проектами та розвиток виробництва», 2018, №2(66)

дослідники економічної безпеки за умовчанням погодилися з цими стереотипами, що перешкоджає виникненню нових думок і уявлень про оцінювання економічної безпеки підприємств, його поглибленню, пошуку фундаментальних пояснень природи оцінювання» [1, с. 186-187]. В іншій праці цього циклу Г. В. Козаченко спільно з Ю. С. Погореловим висловили таку думку: «Оцінювання економічної безпеки підприємства належить до тих питань економічної безпекології, щодо яких існують численні дослідження, але поки ще не лише не існує прийнятої методики оцінювання, а й підходи до оцінювання остаточно не сформувалися. Взагалі складається враження про втрату інтересу науковців до оцінювання економічної безпеки, а в сучасних публікаціях згадуються напрацювання давно минулих років» [2, с. 238].

Аналогічні судження висловлюють й інші дослідники економічної безпеки. Так, на недостатність розроблення методології оцінювання економічної безпеки вказують О. В. Васильєв та В. І. Мейта [3], а А. І. Солов'єв вважає головною причиною того, що невелика практична значимість достатньо великої кількості публікацій, які присвячені питанням економічної безпеки та кількісної її оцінки, є нехтування дослідниками методологією наукового пізнання, яка б враховувала специфіку та особливості такої сфери громадських стосунків, як безпека [4]. Л. А. Шергіна та Т. В. Кузнецова також вважають що і проблема методики оцінювання економічної безпеки перебуває на стадії розроблення і потребує вирішення з використанням сучасних інформаційних технологій [5]. На відсутності достовірних способів оцінювання економічної безпеки суб'єктів господарювання вказує Т. М. Адаменко. На її думку, це пов'язано з тим, що наявні способи оцінювання виходять із принципових основ тих явищ та характеристик діяльності, які не враховують особливостей оцінювання саме економічної безпеки і не підлягають прямому виміру [6].

Такий стан проблеми оцінювання економічної безпеки підприємств взагалі, на нашу думку, насамперед можна пояснити несформованістю поки що принципово нового підходу до дослідження економічної безпеки як економічного феномену. Необхідність такого підходу зумовлена тим, що до традиційного понятійного апарату економічних досліджень додалися нові структуроутворювальні компоненти, такі як «безпека», «загрози», «захист» та ін., які відносяться до понятійно-категорійного апарату наукової спеціальності 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності». Новий підхід також повинен враховувати специфіку об'єкту та предмету дослідження цієї спеціальності, якими є функціонування системи економічної безпеки, системи забезпечення економічної безпеки та діяльність служби безпеки. Саме вони представлені як базові, структуроутворювальні у термінах паспорту спеціальності.

Мета статті полягає у визначенні стану та системному представленні наукової проблематики щодо оцінювання економічної безпеки підприємств, та, на цій підставі, окреслення методологічних підходів до її дослідження і вирішення. При цьому, фокус буде зроблено на інноваційних проектно-орієнтованих (ІПО) підприємствах як таких, що визначають потенціал країни щодо сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку О. Д. Платонової, А. Ю. Платонова та І. А. Ягодкіної, додавання до традиційної економічної термінології саме таких понять як «система», «структура» роблять їх центральними в пошуку основ наукового пізнання соціально-економічної дійсності, яка постійно ускладнюється [7]. Як бачимо, саме ці терміни є відмінними ознаками спеціальності 21.04.02 від інших наукових економічних спеціальностей, у яких також досліджуються питання економічної безпеки.

Виходячи зі змісту поняття економічної безпеки як об'єкта (країни, суб'єкту господарювання та ін.), під яким, як було показано О. С. Власюком, якнайчастіше розуміють той стан економіки (в широкому або вузькому сенсі), який бажано зберегти або розвинути [8, с. 8.], виділені в табл. 1 базові терміни доцільно вважати фразеологічними одиницями наукової спеціальності, значення яких не визначаються значенням слів, що входять в нього, узятих окремо. Тобто ці базові терміни потрібно розглядати цілісно. На нашу думку, це дасть змогу зняти значні обмеження, які накладає зміст окремих термінів, які входять у фразеологізм.

Із цих позицій розглянемо питання відображення оцінювання в існуючих моделях систем економічної безпеки підприємств, систем забезпечення економічної безпеки та діяльності служби безпеки. Це є логічним тому, що в паспорті спеціальності оцінювання експліцитно не представлено. Виходячи з цього оцінювання, в першу чергу, повинно бути нечітко присутнім у змісті систем, які зазначені в паспорті спеціальності та діяльності служби безпеки.

Таблиця 1

Структуризація паспорта спеціальності 21.04.02 за ознакою «Базовий термін напряму дослідження»

№ з/п	№ напрямку*	Відмітні ознаки напрямків досліджень	Базовий термін (фразеологізм)
1	1	Теорія та методологія досліджень ...	системи економічної безпеки суб'єктів господарювання (СГ) (суб'єктів господарської діяльності (СГД))
2	3	Критерії, показники та індикатори стану...	
3	5	Моделювання та проектування ...	
4	7	Управління...	
5	8	Контролювання, моніторинг і діагностика стану...	
6	9	Організаційне забезпечення функціонування та розвитку.....	
7	11	Стратегія розвитку.... В Україні	
8	14	Захист комерційної таємниці та інтелектуальної власності у...	
9	15	Фінансово-економічне та кадрове забезпечення...	
10	18	Інноваційний розвиток...	
11	19	Інформаційно-аналітичне забезпечення...	
12	20	Механізми...	
13	17	Технології...	
14	10	Міжнародний і вітчизняний досвід, національні та міжнародні стандарти...	служби безпеки СГ (СГД) в системі забезпечення економічної безпеки
15	2	Цілі, завдання, принципи, форми, методи, механізми та функції ...	діяльність служби безпеки СГ (СГД)
16	4	... із забезпечення фінансової, економічної, енергетичної, інвестиційної, інноваційної, зовнішньоекономічної безпеки СГ	
17	13	... з розв'язання корпоративних конфліктів, запобігання протиправному поглинанню та рейдерству	
18	16	Організація та види планування...	
19	21	Затрати та фінансово-економічні результати...	
20	6	Діяльність суб'єктів системи національної безпеки України із забезпечення ...	економічна (зовнішня) безпека СГ (СГД)
21	12	...як складова національної безпеки держави	

*Примітка – номер відповідає порядковому номеру у розділі «Напрямки дослідження» паспорта спеціальності 21.04.02.

Джерело: розроблено автором.

Крім того, оцінювання повинне бути представлено в такому напрямку дослідження як «Контролювання, моніторинг і діагностика стану системи економічної безпеки» (№ 5 табл. 1). Підставу для такого твердження нам дають результати дослідження В. А. Рача та Т. В. Маматової, які довели, що контроль, перевірка (моніторинг), діагностика та оцінювання є термінами різного рівня опису цілісної контрольної діяльності і відповідно позначають її функцію (контроль), процес (перевірка, моніторинг) та операції (діагностика, оцінювання) [9]. Враховуючи, що сьогодні терміни «оцінювання» та «оцінка» в багатьох працях з проблем економічної безпеки використовують як слова синоніми, у подальшому в цьому підрозділі також будемо їх застосовувати як синоніми. При розгляді наукових праць будемо також їх аналізувати з позиції присутності в них корисної інформації для ІПО підприємств, які мають такі відрізнні ознаки як гібридність організаційної структури, портфельне гнучке управління, впровадження інновацій як окремих бізнесів.

Проведений аналіз наукових праць, які присвячені методології, методологічним аспектам та практики побудови систем економічної безпеки та систем її забезпечення, теоретичним основам та підходам формування, управління та визначення основних властивостей систем економічної безпеки, дозволяє стверджувати наступне.

У достатньо великій кількості публікацій із цієї тематики зовсім не використовується терміни з коренем «оцін-» [10-17] та ін. Це свідчить про те, що їх автори не вважають, що оцінювання відноситься до системи економічної безпеки та системи її забезпечення або є неспецифічною, загальновідомою другорядною процедурою. На нашу думку, це пов'язано з дуже «звуженим» розумінням цими авторами сутності термінів «економічна безпека» та «оцінювання». Підтвердженням цієї думки є позиція Е. А. Філімонової. Вона акцентує увагу на тому, що в останні часи виникла проблема методологічного рівня відносно розуміння сутності економічної безпеки, яке було б адекватне сучасному стану світової та державним економікам [18].

Інші публікації з цієї тематики умовно можна поділити на декілька груп. До першої групи відносяться публікації, у яких автори вважають, що оцінювання виступає інструментом виявлення загроз [19], отримання інформації про партнерів, конкурентів, клієнтів тощо [20, 21]. У другій групі оцінка розглядається як функція або етап формування системи економічної безпеки [3, 22], а також як функція механізму формування/забезпечення економічної безпеки [23, 24], або механізму функціонування системи економічної безпеки [25]. У наступній групі оцінка фіксується як функція системи економічної безпеки, системи її забезпечення [22], або завдання (задача) таких систем [26, 27], або етап в управлінні змінами в системі економічної безпеки [28]. Є окремі роботи, де оцінка виступає процесом на етапі виявлення та аналізу небезпек, загроз, можливостей [29], або як елемент етапу формування концепції економічної безпеки [30].

Окрема група досліджень присвячена оцінюванню як інструменту виявлення ефективності, надійності та показників функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання [3, 19, 21, 22, 32, 31]. Відсутність у деяких працях чіткого розмежування між поняттями «система економічної безпеки» та «економічна безпека» де-коли призводить до застосування одних і тих же методів (підходів) до оцінювання економічної безпеки та стану системи економічної безпеки [33].

Таке різноманіття застосування терміну «оцінювання» можна пояснити недостатністю розроблення методології як економічної безпеки, так і її оцінювання, а також змістовною багатовекторністю (багатозначністю) цих термінів. Крім того, «оцінювання безпеки» є унікальним словосполученням, яке поєднує в собі сутність двох феноменів: безпеки та оцінювання. Таке поєднання також, на нашу думку, є причиною когнітивного не упорядкування, яке існує в питаннях оцінювання. Дослідження оцінювання як феномену відбувається в багатьох галузях знань. Це пов'язано з тим, що, як зазначив Н. А. Батурін, який займається дослідженням психології оцінювання та оцінки, оцінювання потрібно людині для організації будь-якого акту взаємодії з предметами навколишнього світу, іншими людьми, з суспільством у будь-якому виді діяльності [34]. Оцінювання – це засіб існування людини. За твердженням В. В. Сутужко, будь-яка діяльність починається з оцінювання та закінчується ним [35]. Тому, на нашу думку, у розгляді оцінювання економічної безпеки переносяться на інтуїтивному рівні стереотипи оцінювання з інших галузей знань і практик, включаючи практику повсякденного життя. Ще однією причиною такого переносу є те, що і безпека є феноменом [36], і оцінювання також є феноменом [37]. Тому спільне пояснення цих феноменів дуже часто будується на «здоровому глузді». Це, як зазначає Г. В. Іващенко, веде до того, що в галузі теорії безпеки та теорії оцінювання деякі поняття й визначення перебувають у так званому «допредметному» стані, коли не враховано зміст та обсяг поняття, не виявлено логічний зв'язок між поняттями, у їх визначенні спостерігається залишок буденного підходу в трактуванні [38].

На появу стереотипів в оцінюванні економічної безпеки, що призводить до шаблонності оцінювання та некоректного використання методу наукової експансії, і як наслідок, до низької достовірності оцінок вказує Г. В. Козаченко та В. В. Вахлакова [1].

Слід відзначити, що в більшості робіт системи економічної безпеки та механізми, які описують їхнє функціонування, не представлені в графічному вигляді. А це є однією з причин не однозначного сприйняття структур та зв'язків між елементами описаних систем та механізмів, а також визначення в них місця оцінювання. Позитивно в цьому плані відрізняються роботи Н. В. Білошкурської, С. В. Лубанської, та О. В. Васильєва з В. І. Мейтою.

Так, Н. В. Білошкурська в графічному вигляді представила структуру економіко-організаційного механізму формування економічної безпеки у вигляді трьох блоків з їх складовими (економічний, організаційний та забезпечення) та функціональними складовими економічної безпеки (ресурсна, фінансова та інноваційна) [23]. Оцінка стану економічної безпеки за запропонованим механізмом віднесена до економічного блоку, а не до організаційного, у якому знаходиться служба економічної безпеки. Такий підхід не є типовим для багатьох представників служб безпеки, які інтуїтивно оцінювання вважають їх функціональним обов'язком. А для ІПО підприємств підхід Н. В. Білошкурської може бути корисним.

За розробленим С. В. Лабунською алгоритмом реалізації механізму управління системою економічної безпеки підприємства, оцінка присутня в чотирьох блоках: блоці експертної оцінки достатності для підприємства рівня економічної безпеки підприємства, блоках моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища та блоці реалізації адаптивної діяльності системи економічної безпеки підприємства [39]. Алгоритм передбачає використання експертного підходу в оцінці достатності/недостатності рівня економічної безпеки

підприємства, імовірного в оцінці агресивності зовнішнього середовища, індикативного в оцінці відповідності стану та якості ресурсного потенціалу обраної стратегії підприємства та інтеграційного при оцінці рівня безпеки функціонування підприємства. Тобто, С. В. Лабунська вважає, і ми з цим згодні з позиції ІПО підприємств, що в межах розгляду діяльності одного підприємства немає єдиного підходу до оцінки його економічної безпеки.

Графічна модель системи управління економічною безпекою на підприємстві, яку розробили О. В. Васильєв з В. І. Мейта, на відміну від попередньої моделі передбачає тільки оцінку економічної безпеки за складовими елементами [3]. Для реалізації запропонованої моделі авторами розроблено склад служби (відділу) економічної безпеки, до якого входять економіст, юрист, ризик-менеджер, технолог, маркетолог, програміст та інші фахівці за специфікою функціонування підприємства. Але, як зазначають автори, такі служби не є поширеним явищем, що на їхню думку і є ключовою проблемою, яка зумовлює низький рівень економічної безпеки. Із позиції особливостей ІПО підприємств актуальним є питання визначення доцільності створення аналогічної служби, до якої входили б фахівці з гнучкого портфельного управління проектами, управління знаннями та інноваційною діяльністю.

Звернемося до блоку наукових праць фахівців-економістів, які присвячені розгляду проблем контролювання, моніторингу й діагностики стану систем економічної безпеки підприємств. Найменша кількість робіт цього блоку присвячена контролюванню. Публікації з цього напрямку почали з'являтися в 2010-11 роках. У них піднімалися питання ролі контролю в системі забезпечення економічної безпеки [40, 41, 42, 43], розробки принципів внутрішнього контролю як елементу системи економічної безпеки підприємства [44] та створення в рамках цієї системи окремої відповідної служби внутрішнього контролю [45] або в межах системи забезпечення економічної безпеки [46]. Підсумовуючи детальне вивчення зазначених праць, можна стверджувати, що фахівці в галузі обліку й аудиту пропонують розповсюдити накопичений досвід управлінського, адміністративного та внутрішнього контролю фінансово-господарської діяльності на системи економічної безпеки підприємства. При цьому вони вважають, що внутрішню систему контролю необхідно розширити та включити до неї процеси виявлення, попередження та усунення ризиків та загроз безпечної діяльності підприємства [44]. На їх думку, контроль повинен відбуватися за системою управління, процесами функціонування та результатами діяльності підприємства через об'єкти контролю: процеси та результати функціонування підприємства, джерела ресурсів, прибуток підприємства та його розподіл [41]. А головна ціль контролю-забезпечення економічної безпеки [42] за допомогою системи контролю, яка є сукупністю процесів, організованих, впроваджених та здійснюваних керівництвом підприємства з метою отримання розумної упевненості досягнення поставленої цілі [40]. Зазначимо, що в роботах [40, 42] не вживалися терміни моніторинг, діагностика та оцінка, а в роботах [45, 46] один, нуль та два рази відповідно. Це свідчить про те, що автори цих праць діяльності з моніторингу, діагностики та оцінювання звели до контрольної діяльності. Проте в роботах Г. В. Булкота [41] та Н. Г. Урасової з М. В. Поповим [43] термін «оцінка» вживався 10 та п'ять разів відповідно. Цим автори підкреслюють розуміння того, що без оцінювання контроль реалізувати неможливо. Якщо погодитись із позицією В. А. Рача та Т. В. Маматової, то контроль – це функція управління, яка передбачає формулювання висновків щодо рівня відповідності стану об'єкта [9]

(в нашому випадку стану економічної безпеки). Тоді для отримання таких висновків із їх позиції потрібно реалізувати перевірку – цілевизначений процес встановлення рівня відповідності стану об'єкта (моніторинг, аудит). Таке визначення змістовно збігається з визначенням моніторингу, яке навів В. В. Лойко (моніторинг – це постійне спостереження за процесом або явищем) і використав для визначення мети моніторингу економічної безпеки підприємства – одержання інформації керівництвом підприємства про рівень ефективності й результативності діяльності підприємства на основі якісного та кількісного аналізу і оцінювання відповідних показників та оцінки виникнення або існування можливих загроз та ризиків [47]. Як бачимо, оцінювання виступає основою моніторингу економічної безпеки підприємства.

Для підтвердження цієї думки проведемо аналіз визначень моніторингу рівня економічної безпеки, які запропоновані різними вченими-економістами. Для цього скористаємося методом системних триад дефініцій [48]. Крім того, додатково визначимо зовнішню цінність результату моніторингу, яка констатується в публікаціях (табл. 2).

Таблиця 2

Структуризація визначень терміну «Моніторинг економічної безпеки підприємства» за допомогою методу системних триад дефініцій

№	Джерело	Компоненти системної триади дефініцій			Зовнішня цінність результату моніторингу
		Елементність	Зв'язаність	Цілісність	
1	[49]	Визначений загальний рівень економічної безпеки, наявність загроз та ознак кризи за окремими функціональними складовими	спостереження, оцінка	процеси, явища	інформація про відповідність бажаним результатам
2	[47]	Визначений інтегральний показник економічної безпеки за виділеними функціональними складовими	постійне спостереження, оцінка	процеси, явища або тенденції	інформація про рівень ефективності та результативності діяльності
3	[50]	міра достовірності оцінки	оцінка	стан економічної безпеки підприємства	рішення та завдання забезпечення економічної безпеки підприємства

Продовження табл. 2

4	[51]	визначення потенціалу підприємства	оцінка	стан підприємства	визначення найбільш прибуткових напрямків діяльності та скорочення або ліквідація низько прибуткових
5	[52]	стан окремих складових економічної безпеки в кожній конкретній ситуації	різноманітні форми і види оцінювання	зовнішнє та внутрішнє середовище	завчасне розпізнавання факту виникнення та розвитку загрози

Джерело: розроблено автором.

Як бачимо, незалежно від того, який зміст мають компоненти «елементність» та «цілісність» у запропонованих визначеннях, в якості компонента «зв'язаність» завжди виступає оцінка (оцінювання). Тому саме якість проведення оцінки (оцінної діяльності) визначає надійність зовнішньої цінності результату моніторингу. На важливість надійності комплексної оцінки, яку можна отримати за рахунок використання при моніторингу економічної безпеки підприємства чутливої та коректної методики економічної оцінки, вказують О. В. Молчанова та Т. Ф. Алієв. Вони вважають, що для цього потрібна відповідна система показників, яка орієнтована на інтереси основних категорій зацікавлених сторін підприємства. У якості зовнішньої цінності результату моніторингу в усіх визначеннях виступає як інформація про результати діяльності [49, 47] та розпізнавання факту виникнення загроз [52], так і управлінські рішення щодо забезпечення економічної безпеки підприємства [50] або визначення найбільш прибуткових напрямків діяльності [51]. Виходячи з цього, можна вважати доцільним в оцінюванні економічної безпеки ІПО підприємств мати показники, які відображали б цінності як внутрішніх зацікавлених осіб, так і зовнішніх, до яких потрібно відносити власників бізнесу. Останні сприймають бізнес як ціле і особливо не вникають у деталі його функціонування. Моніторинг також застосовують і для інших цілей. Наприклад, Є. М. Рудниченко запропонував використати його як інструмент аналізу адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу зовнішніх суб'єктів [53].

Аналогічний аналіз визначень за допомогою методу системних триад дефініцій проведемо у відношенні до визначень терміну «діагностика економічної безпеки підприємства» (табл. 3).

Як бачимо, змістовно табл. 3 принципово не відрізняються від табл. 2. І при визначенні змісту діагностики економічної безпеки підприємства у якості компонента «зв'язаність» також виступає оцінка. Компонент «цілісність» як у визначенні моніторингу [50, 51], так і діагностики [56, 57] представлено станом підприємства або станом його економічної безпеки.

Крім того спостереження передбачає вивчення діяльності підприємства безпосередньо в тих умовах, в яких воно постійно працює, тобто не передбачає

Структуризація визначень терміну «Діагностика економічної безпеки підприємства» за допомогою методу системних триад дефініцій

№	Джерело	Компоненти системної триади дефініцій			Зовнішня цінність результату діагностики
		Елементність	Зв'язаність	Цілісність	
1	[54]	експліцитно не представлені, встановлені при аналізі змісту роботи			розрахунок складових та інтегрального показників економічної безпеки
		внутрішні та зовнішні чинники	оцінка	функціональні складові економічної діяльності	
2	[55]	відхилення, дизфункції, економічні аспекти	розпізнавання, оцінка	діяльність суб'єкту господарювання	поточний період: відхилення від встановлених критеріїв; динаміка: прогнозування розвитку та ефективної діяльності
3	[56]	вплив окремих факторів	дослідження, оцінка	стан суб'єкту господарювання	прогнозування розвитку підприємства
4	[57]	зовнішні та внутрішні загрози	оцінка	стан захищеності	деталізація процесу функціонування та розвитку
5	[58]	експліцитно не представлені, встановлені під час аналізі змісту роботи			здатність спричиняти припинення життєдіяльності підприємства в різні проміжки часу; визначення напрямків подальшого ефективного інноваційного розвитку
		загрози, негативні фактори	оцінка	процеси управління, організації господарської та виробничої діяльності	

Джерело: розроблено автором.

втручання в діяльність. А в діагностиці без цього обійтись неможливо. Спільним між ними залишається оцінювання. Графічно взаємне співвідношення між

контролем, моніторингом, діагностикою та оцінюванням можна представити у вигляді концентрично розташованих кіл (рис. 1).

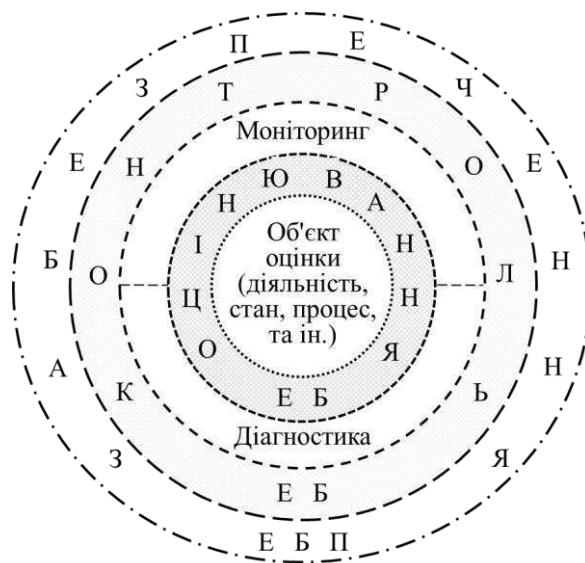

Рис. 1. Місце оцінювання в системі діяльності, яка пов'язана з визначенням та забезпеченням економічної безпеки підприємства
Джерело: розроблено автором.

Як бачимо, графічне представлення наочно підтверджує, що оцінювання є першоосновою для діяльності як з визначення ступеня економічної безпеки підприємства, так і її забезпечення. Тому розглянемо детальніше стан, який існує нині на рівні методології, методів та методики оцінювання економічної безпеки підприємства.

Із позиції цього завдання заслуговує уваги робота Л. В. Гнилицької, П. Я. Пригунова та А. І. Захарова, у якій запропоновано економічну безпеку розглядати як складну багатофакторну категорію в трьох взаємозалежних аспектах: організації системи економічної безпеки підприємства, діяльності її суб'єктів та оцінки стану економічної безпеки підприємства [59].

Важливим є той факт, що автори підкреслюють особливість третього (оціночного) аспекту, який за суттю виступає індикатором ефективності функціонування як цілої системи економічної безпеки, так і діяльності кожного суб'єкта. Оцінка системи економічної безпеки відбувається побічно за результатами діяльності підприємства (підприємство працює і розвивається – система перебуває на високому рівні й адекватна небезпекам і загрозам сучасної економіки; у підприємства є проблеми – система не ефективна й не виконує покладені на неї завдання). В. І. Литвиненко, який прямим цитуванням підтримав багатоаспектність розгляду економічної безпеки, запропонованої Л. В. Гнилицькою [60], вважає, що методологічною основою здійснення досліджень на мікрорівні з проблем забезпечення економічної безпеки повинні бути методологічні основи різних наук у домінуючих економічних методах досліджень [61]. Цю позицію логічно перенести і на методологічну основу дослідження оцінювання ІПО підприємств.

Аналіз публікацій, у назві яких використовувалось словосполучення «методологія оцінки рівня», «методологія організації системи оцінки», «методологічні принципи», «методологічні підходи до оцінки економічної безпеки підприємств», по-перше, довів їх невелику кількість, а також відсутність у більшості з них методологічного рівня розгляду. Так, наприклад, у [62] аналізуються методики оцінки рівня економічної оцінки, у [63] – моделі оцінки економічної безпеки за функціональними зонами, у [64] – різні види безпеки та методи, у [65] – методика оцінки стану, яка базується на експертних судженнях, у [66] – методичний підхід до оцінювання на підґрунті дослідження процесу моделювання частинних показників. Це дає нам підстави констатувати, що в розгляді питань оцінювання економічної безпеки існує ототожнення таких категорій як «методологія» та «методика». Така ситуація спостерігається взагалі і в дослідженні економічної безпеки як держав [67], так і регіонів [68]. Тому ми поділяємо позицію Г. В. Козаченко відносно того, що сьогодні, судячи з того стану, який склався в оцінюванні економічної безпеки, існуючі підходи до оцінювання треба розглядати як відправну точку становлення естиметології в економічній безпеці [69].

Наявність великої кількості робіт, у яких розглядаються підходи, методи та методики оцінювання, пов'язана з тим, що без оцінювання не може бути завершено жодне дослідження з економічної безпеки. При порівняльному аналізі публікацій, у яких описані підходи до оцінювання нами встановлено, що їх автори в основному приділяли увагу опису сутності (характеристик) цих підходів, виявленню переваг та обмежень (недоліків) їх застосування, вказували вчених, у працях яких ці підходи розроблялись, використовувались та розвивались. Також у цих працях описувалися результати порівняльного аналізу різних підходів між собою за різними характеристиками, висвітлювались виявлені спільні переваги та недоліки. Глибина таких аналізів коливається в широких межах – від загально опису підходів [70, 71, 72] та ін., до детального, інколи з покроковим представленням алгоритмів та розрахункових формул, які використовуються в їхній реалізації [73, 33]. Така схема представлення в публікаціях результатів дослідження з питань оцінювання стала стандартною. Це дало змогу накопичити у відкритих джерелах достатньо велику кількість інформації щодо докладних описів існуючих підходів, методів та методик оцінювання. Саме наявність такої фактологічної бази дає можливість комплексно підійти до розгляду стану з оцінювання економічної безпеки підприємства і почати з аналізу класифікацій існуючих підходів до оцінювання. За визначенням Г. В. Козаченко, під підходом до оцінки економічної безпеки треба розуміти сукупність дій щодо вимірювання економічної безпеки, яка виконується в певній послідовності з використанням певних прийомів та методів [69]. Під підходом до оцінювання економічної безпеки будемо розуміти принципову методологічну орієнтацію, із позиції якої оцінюється об'єкт оцінки. У якості класифікаційної ознаки можуть виступати різні показники та характеристики, які дозволяють чітко визначити оцінну позицію кожного підходу.

Серед робіт, у яких розглядаються різні класифікації підходів до оцінювання, заслуговує увагу публікація Е. Е. Ібрагімова (2015 р.). У ній автор детально розглянув систематизації підходів оцінювання економічної безпеки підприємств, які розроблені вісьмома провідними вченими-економістами з безпекознавства [72]. Ці систематизації покладені нами в основу табл. 4.

Таблиця 4

Методологічні підходи до оцінювання економічної безпеки

№	Назва підходу	Автори систематизації методичних підходів до оцінювання економічної безпеки підприємств														
		К.Г. Горячева	З.М. Такулов	Л.О. Матвічук	Н.П. Карачина	С.М. Марущак	М.В. Рета, А.О. Іванова	Т.М. Іванюта	Н.Н. Пойда-Носик	Г.В. Козаченко, Вахлакова В.В.	А.А. Краснощек, Д.А. Донець	В.А. Воролай	Н.Б. Голованова	К.С. Дяченко	Комплекс метод. підходів	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
1	Індикаторний (пороговий), за допомогою групи індикаторів	+	+		+	+			+	+			+		+	+
2	Ресурсно-функціональний	+			+	+		+	+	+		+			+	
3	Критерій мінімум сукупного збитку, який завдається безпеці	+														
4	Достатності оборотних коштів	+														
5	За допомогою інтегрального показника		+													
6	Фінансовий (фінансові результати, фінансовий стан)		+		+	+		+				+				
7	Економіко-математичного моделювання		+									+			+	
8	Фінансова безпека складова ЕБП				+											
9	Фінансова безпека визначається загальним станом фінансової діяльності підприємства				+											
10	Інтегральний показник фінансової безпеки				+											
11	Програмно-цільовий (інтегральний)					+			+			+			+	+
12	Традиційні (базуються на оцінці ефективності та надійності функціонування підприємства)															
13	Нетрадиційний (базується на оцінці рівня розвитку, ризиків, ринкової вартості підприємства)															
14	Прибутково-інвестиційний								+							
15	Тримірний								+							
16	Індикаторно-індексний								+							
17	Стратегічно-цільовий									+						
18	Функціональний (комплексний)									+				+		
19	Експертний									+		+				
20	Матричний									+						
21	Δ-підхід									+						
22	Ресурсний										+		+			
23	Циклічний										+					
24	Системний										+	+	+			
25	Кластерний										+					
26	Аналіз динамічних показників										+					
27	Прогнозування банкрутства підприємства											+				
28	Процесний												+			
29	Причинний												+			
30	Бухгалтерський													+		
31	На основі теорії економічних ризиків													+	+	
32	Інші підходи										+					

Слід відзначити, що у переважній більшості вчених їх прихильність до того чи іншого підходу до оцінювання (табл. 4) повністю корелюється з їхніми поглядами відносно розуміння сутності економічної безпеки. Цей факт повністю збігається з твердженням В. І. Франчука стосовно того, що підхід до розгляду проблеми оцінювання визначається розумінням авторів цього підходу сутності саме поняття економічної безпеки підприємства [74].

Крім зазначених у публікації Е. Е. Ібрагімова підходів, ряд вчених-економістів виділяють й інші підходи (таблиця 4, стовпчики після 10). Так, наприклад, Г. В. Козаченко та В. В. Вахлакова розглядають функціональний, експертний та матричний підходи [1], а А. А. Краснощек та Д. А. Динец додають циклічний, системний та кластерний підходи [71]. Аналізуючи дев'ять різних методичних підходів до оцінки стану і рівня забезпечення економічної безпеки, В. А. Воропай наголошує, що значна кількість розглянутих підходів не означає їхньої оригінальності й наявності значних відмінностей, однак кожне підприємство, виходячи зі специфіки своєї діяльності, може їх використовувати або окремо, або в цілому [70].

Практично ніхто з дослідників в описі класифікації не вказує класифікаційної ознаки, за яким вона проведена. Із цієї точки зору позитивно відрізняється публікація Н. Б. Голованової, яка запропонувала виділити п'ять підходів, кожний із яких засновано на розумінні того, що саме оцінюється [75]. Класифікаційною ознакою в цьому випадку виступив предмет оцінки, який і визначив назву підходів: системний, функціональний, процесний, ресурсний та причинний (табл. 4, стовпчик 14).

Своєрідна класифікація підходів описана С. Г. Симоновим та Н. К. Карашашною. У якості класифікаційної ознаки вони використали бачення того, яким повинен бути показник оцінки економічної безпеки: інтегральним; одним з числа узагальнених; у вигляді комплексу показників або обмеженого їх кола; у вигляді інтегральної бальної оцінки [76]. А. М. Ткаченко та О. Л. Резніков класифікували підходи за рівнем оцінки економічної безпеки: у цілому по підприємству, або для всіх складових економічної безпеки підприємства із наступною їхньою інтеграцією до остаточного значення [77]. Із позиції системного підходу можна констатувати, що автори застосовували або системно-цілісний або системно-елементний підхід. Ці підходи використовують різні логіки – перший дедуктивну, а другий – індуктивну. На думку Г. В. Козаченко, становлення естиметології в економічній безпеці має відбуватись за дедуктивною логікою [69]. Тобто вона підтримує системно-цілісний підхід.

Аналіз описаних у різних джерелах підходів до оцінки економічної безпеки можна продовжувати з різних позицій. Але треба погодитись з висновком В. І. Франчука, який він зробив ще в 2010 році, що практично неможливо описані в різноманітних джерелах підходи об'єктивно класифікувати, і це можна зробити лише умовно [74]. Ми вважаємо, що однією з причин такого стану і сьогодні є той факт, що багато дослідників терміни підхід, метод, методика застосовують в одній і тій же публікації як синоніми [78, 79, 80, с. 57] та ін. Тому не зрозуміло, що на думку їх авторів, фактично описано в роботі: підхід, метод або методику.

Аналіз визначень найбільш розповсюджених індикативного, ресурсно-функціонального та програмно-цільового підходів, які наведені в роботах зазначених в табл. 4, а саме: С. М. Марущака [81], Н. Н. Пойда-Носика [82], В. А. Воропай [70], К. С. Дяченко [83, 84] показав наступне. Однакову змістовну орієнтацію мають усі визначення щодо програмно-цільового підходу. Він базується на інтеграції сукупності показників, що визначають економічну безпеку

підприємства. Також однакову змістовну основу мають визначення індикативного підходу – оцінка рівня економічної безпеки визначається за допомогою індикаторів, що є пороговими значеннями певних показників системи. Але цього неможливо сказати про визначення ресурсно-функціонального підходу. Частина визначень акцентує увагу на ефективності використання ресурсів (але це ресурсний підхід), частина позначає, що зазвичай (або частіше за все) розрахунок робиться за функціональними складовими економічної безпеки підприємства. Аналогічне порівняння визначень системного підходу, які запропоновані Н. Б. Головановою, В. А. Воропай, А. А. Краснощekom та Д. А. Динець, показало суттєву різницю між ними. Так Н. Б. Голованова вважає, що в межах системного підходу оцінка економічної безпеки полягає у визначенні положення суб'єкта господарювання відносно межі безпеки, а показником безпеки буде відстань від поточного (фактичного) стану господарюючого суб'єкта до межі безпеки, що вимагає побудови узагальнювального показника стану, який може бути здійснений шляхом адитивного або мультиплікативного згортання окремих показників стану [75]. В. А. Воропай характеристику методу оцінки дає в такому вигляді: «Система безпеки розглядається як сукупність взаємозалежних елементів (підсистем), що має ціль, ресурси, процес із забезпечення безпеки, зв'язок із зовнішнім середовищем та зворотній зв'язок» [70]. А на думку А. А. Краснощeka та Д. А. Динця, теоретичні основи оцінки рівня економічної безпеки в системному підході визначає сукупність елементів, що становлять його структуру, а до основних, що визначають рівень економічної безпеки, відносяться виробничий, кадровий, організаційний, науково-технічний, інтелектуальний, інвестиційний і фінансовий потенціал [71].

Із наведеного можна зробити ще одне припущення щодо другої причини існуючого незадовільного стану в оцінці економічної безпеки. Це відсутність узгодженого розуміння сутності навіть у підходах, які найчастіше застосовуються в наукових дослідженнях та на практиці. До цього слід додати наявність великої кількості різноманітних методик у межах кожного підходу. Так, наприклад, для індикативного та ресурсного підходів частина таких методик, з розкриттям їх сутності, недоліків та переваг, розглянута К. С. Дяченко в роботі [83]. Таке різноманіття також значно ускладнює проведення порівняльного аналізу підходів, методів та методик оцінки з метою отримання консолідованої інформації для її використання в подальшій практичній діяльності.

Для часткового вирішення цієї проблеми Г. В. Козаченко започаткувала проведення спільного аналізу одночасно декількох підходів, і почала з функціонального та індикативного підходів. Головним результатом такого аналізу для подальшого дослідження оцінювання економічної безпеки, на нашу думку, є виділення найбільш методологічно значущих питань, на які в першу чергу потрібно знаходити відповіді. Перше питання стосується неясності того, що ж власне оцінюється: стан економічної безпеки, міра захищеності (чого – підприємства або його діяльності), безпека об'єктів захисту тощо. Друге пов'язане з природою економічної безпеки та її зв'язком із природою підприємства, врахуванням при цьому людського чинника [69]. Особливо гостро ці питання стають для нового класу ІПО підприємств тому, що залишає відкритим питання адекватної ідеалізованої моделі ІПО підприємства, яка б урахувала його відмінні ознаки від інших класів підприємств та дозволяла розкрити сутнісну природу такого підприємства. Щодо людського чинника, то для ІПО підприємства це критичний ресурс, який визначає успішність функціонування та розвитку. Складність вирішення зазначених питань для ІПО підприємств

роблять обов'язковість застосування системного підходу, і в першу чергу, на методологічному рівні.

Із позиції системного розгляду проблеми оцінювання Г. В. Козаченко вважає доцільним звернути увагу на матричний підхід, який, за її твердженням, поки що не знайшов широкого розповсюдження. Така рекомендація, на її переконання, пов'язана з тим, що саме матричні методи дозволяють системно підходити до аналізу систем [1]. Матричний підхід у трактуванні Г. В. Козаченко отримав свою назву з назви базового методу, на якому він побудований. Але нині цей метод без його назви вже застосовується в різних цілях в оцінці безпеки. Так, Т. В. Сак використовувала матричний підхід (а не метод) в умовах обмеженості інформації для діагностування рівня політико-правової безпеки як складової економічної безпеки, шляхом побудови матриці «Правовий захист підприємства – Політична стабільність» [85]. Але вона в попередній публікації з цієї тематики [86] вживала термін «матричні методи». З. В. Якубович вважає, що методи, до яких він відніс і матричний, повинні підбиратися для реалізації вибраного підходу. У якості підходів він вказує індикаторний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий [87]. Тобто за його баченням, матричного підходу до оцінки економічної безпеки не існує.

Доцільність застосування матричного підходу в оцінці загроз економічній безпеці Є. Ю. Хиревич обґрунтував тим, що економічна безпека прямо пов'язана з такою категорією як економічна ефективність діяльності організації [88]. А для оцінки ефективності діяльності широко застосовується матричний аналіз на основі використання різноманітної якісної та кількісної інформації. Не використовуючи терміна «матричний підхід», І. М. Подмолодіна та В. П. Воронін для визначення рівня економічної безпеки організації застосували матричний діагностичний аналіз із використанням квадратної матриці, у якій елементами є відношення вибраних показників між собою [89]. На підставі розрахунку середніх арифметичних індексів цільових елементів матриці розраховується комплексна оцінка ефективності виробничо-господарської діяльності на основі якої і робиться висновок про стан економічної безпеки підприємства. Метод матричного аналізу для формування альтернативних стратегічних рішень при управлінні економічною безпекою машинобудівного підприємства використала Н. Є. Гришко [90]. За класифікацією та систематизацією Л. О. Волощука, яку він назвав ітераційним підходом, критерієм класифікації виступає певний крок процедури оцінювання економічної безпеки підприємства [91]. У цій класифікації матричний аналіз та матричні моделі відносяться до графічного підходу кроку «Формування моделі інтегральної оцінки економічної безпеки підприємства». Позитивним моментом підходу Л. О. Волощука є те, що він не порівнював існуючі підходи між собою, а визнав місце їх найефективнішого застосування на певних кроках процедури оцінювання. Наведене свідчить про доцільність застосування матричного аналізу для оцінювання економічної безпеки підприємства в тому числі і ІПО підприємств. Враховуючи, що матричний аналіз відноситься до якісних методів його застосування достатньо ефективно у вирішенні завдань стратегічного характеру [92].

У розгляді наукових праць, в яких розглядалися питання методології та практики побудови систем економічної безпеки та систем її забезпечення, контролювання, моніторингу і діагностики стану систем економічної безпеки підприємств, методології оцінки рівня, методології організації системи оцінки, підходів до оцінки економічної безпеки підприємств нам не вдалося знайти в них інформації, яка б безпосередньо враховувала відрізнні ознаки ІПО підприємств

(гібридність організаційної структури, портфельно-проектне гнучке управління, впровадження інновацій як окремих бізнесів). Це є підтвердженням нерозробленості методології оцінювання для такого класу підприємств. У вирішенні цієї наукової проблеми доцільно врахувати напрацювання на рівні методик оцінювання економічної безпеки підприємства. Для консолідації багатовекторної інформації про такі методики виділимо відмінні ознаки, які притаманні існуючим методикам (табл. 5). Проаналізуємо декілька з відмінних ознак, які, виходячи з особливостей ІПО підприємств, можуть мати для них суттєве значення.

Таблиця 5

Відмінні ознаки методів оцінювання економічної безпеки підприємств

Відмінна ознака					
1	Горизонт часового виміру	7	Шкали оцінювання	13	Критерій оцінювання
2	Горизонт просторово виміру (середовище)	8	Галузева направленість	14	Форма згортки при розрахунку інтегрального, комплексного показника
3	Об'єкт оцінювання (визначає сутність тлумачення економічної безпеки)	9	Рівень оцінювання	15	Критерії
				16	Кількість показників, груп показників
4	Джерело отримання інформації	10	Часова дискретизація оцінок	17	Градація рівнів економічної безпеки підприємства
5	Форма представлення оцінки	11	Метод представлення показників	18	Числова форма представлення показника
6	Сутність оцінки	12	Горизонт функціонального виміру оцінок	19	Метод визначення вагових показників

Джерело: розроблено автором.

Враховуючи, що інновації мають достатню тривалість життєвого циклу, то для ІПО підприємства дуже важливою у відмінній ознаці «Горизонт часового виміру» є стратегічна економічна безпека. Одними з перших (2008 рік) це питання почали системно розробляти С. Б. Довбня та Н. Ю. Гічова. У їхніх роботах стратегічна економічна безпека розглядалася як складова тримірного підходу [93] і як інструмент визначення напрямків інноваційного розвитку підприємства [58]. Середньозважена оцінка стратегічної безпеки розраховувалася на основі трьох складових (ринкова, соціальна та інноваційно-технологічна), кожна з яких складалася з трьох, чотирьох та двох індикаторів

відповідно [94]. Але значення вибраних індикаторів не дає змогу отримати відповідь на питання, як їх зміна впливає на інноваційний розвиток і що зміниться в цьому напрямку у їх відхиленні від межових значень. Крім того, інформація про стратегічну економічну безпеку нівелювалася під час розрахунку оцінки загальної економічної безпеки.

На сучасному етапі низка вчених стратегічну економічну безпеку не пов'язують прямо з інноваційним розвитком, а розглядають її зі стратегічним плануванням [95, 96] або з вибором стратегій розвитку в тривимірному стратегічному просторі. Так, Ж. В. Поплавська та А. М. Ліманський у якості трьох вимірів пропонують використовувати вартість діяльності, компетентність підприємства у сфері діяльності й безпеки як взаємодію й підтримку збоку зовнішніх зацікавлених сторін (партнерами, державою) [97]. А Л. А. Запорожцева та В. М. Юрьев у якості вимірів використовують детермінанти управління, фінанси та контрагенти [98]. Тривимірний простір як перші, так і другі вчені пропонують розбивати на вісім менших просторів, для кожного з яких є відповідна стратегія (наприклад, чемпіона, незалежності, авантюристична, стійкого небезпечного розвитку, небезпечна стратегія спаду (руйнування) та ін.). Описані підходи мають загальніше пізнавальне значення і не корелюються з методикою розрахунку, яку, наприклад, для фінансової безпеки наведено в [98].

Для ІПО підприємств, які працюють у сучасних умовах економіки знань та неповноти інформації (невизначеність та індивідуальність життєвого циклу кожної інновації), у якості додаткового джерела інформації при оцінюванні економічної безпеки підприємства доцільно використовувати методи математичного моделювання. Нині в цьому напрямку є достатньо позитивного досвіду [99, 62, 100-103]. Але варто зазначити, що для кожного конкретного типу підприємств та кожного конкретного підприємства доцільно будувати свої моделі. Як довів В. М. Зубенко, сьогодні особливий науковий інтерес представляє розробка та адаптація математичних методів визначення порогових значень економічної безпеки підприємства, а також їх розрахунок на основі теорії нечітких множин [104]. За результатами аналізу та прогнозування поведінки індикаторів економічної безпеки, які були розраховані з застосуванням різноманітних математичних методів, Є. С. Мітяков показав доцільність їх використання для встановлення тенденцій зміни індикаторів та своєчасного виявлення загроз економічної безпеки підприємства [105].

Уявлення про інтегровану «ідеальну модель» методики оцінювання економічної безпеки підприємства можуть дати вимоги, які сформульовані різними науковцями-економістами та практиками як до методики в цілому, так і окремим її компонентів. Для зручності такі вимоги представлені в табличному вигляді (табл. 6, 7).

Як бачимо, вимоги до методики оцінювання сформульовані Н. П. Карачіною та Г. М. Черняк, є взаємодоповнювальними. Але, що стосуються доступності до інформаційної бази підприємства, то така вимога є спільною. І це не випадково, тому що як зазначає О. Селютін, системи безпеки як раз відрізняються дуже великою чутливістю до вихідних відомостей.

А виходячи з того, що коло джерел інформації, яка на перший погляд може бути несуттєвою для економічної безпеки підприємства, дуже широке, то доцільно в оцінюванні економічної безпеки підприємства використовувати сучасні інформаційні технології.

Підсумовуючи результати аналізу значної кількості методик оцінювання економічної безпеки підприємства, Н. П. Карачіна дійшла висновку про те, що

діючі методики достатньо складно використовувати, а при їх використанні спостерігається прямий вплив суб'єктивізму на остаточний результат оцінки рівня економічної безпеки підприємства [78]. Крім того, вона підкреслює про неможливість використання жодної методики для оцінювання економічної безпеки значної кількості підприємств. Ми повністю поділяємо цей висновок і вважаємо, що вирішити цю проблему можливо тільки починаючи її розгляд з методологічного рівня.

Таблиця 6

Вимоги до методики оцінювання та оцінок ЕБП

Вимоги [78]	
1	Визначення стану захищеності підприємства, який забезпечує незалежність, стабільність, стійкість, здатність до розвитку та спроможність запобігати і підтримувати вплив зовнішніх і внутрішніх загроз в певних межах
2	Уникнення суб'єктивізму в отриманих результатах оцінювання
3	Встановлення чітких фіксованих меж значень окреслених показників
4	Визначення стану безпеки за умов обмеженого доступу до інформаційної бази підприємств
5	Простоту і доступність методичного підходу визначення стану безпеки;
6	Можливість порівняння різнотермінових оцінок стану економічної безпеки одного підприємства, декількох підприємств однієї галузі, а також підприємств різних галузей
Вимоги [106]	
1	Динамічність - врахування змінного середовища існування підприємства).
2	Репрезентативність (відображення найбільш суттєвих показників, що впливають на рівень економічної безпеки підприємства).
3	Достовірність (адекватність відображення стану складової безпеки).
4	Інформаційна доступність (використання під час розрахунку офіційних статистичних даних, звітності підприємства та публічних експертних оцінок).
5	Врахування найбільш важливих складових ЕБ для підприємства.
Вимоги до оцінок [6]	
1	Однозначність трактування
2	Порівнянність з показниками діяльності
3	Легкість застосування на практиці

Джерело: складено автором на основі [6, 78, 106].

Відсутність методологічних основ оцінювання економічної безпеки підприємства негативно відобразилася на питанні щодо того, а хто повинен займатися організацією та проведенням оцінювання економічної безпеки підприємства як цілісного утворення. Для отримання відповіді на це запитання звернемося до кваліфікаційних характеристик професій працівників зі сфери захисту господарської діяльності підприємств, установ та організацій [110]. Їхній аналіз досвідчив наступне (табл. 8): у завданнях та обов'язках вісімнадцяти посад лише у восьми є терміни з коренем «оцін-». При цьому лише в одній посаді (аналітика з питань фінансово-економічної безпеки) прописані завдання з організації проведення та реалізації проведення оцінювання стану й рівня фінансово-економічної безпеки та економічного стану свого підприємства як цілісного утворення.

Вимога «Повинен знати» про порядок організації, проведення оцінювання рівня фінансово-економічної та інформаційної безпеки прописана лише для

чотирьох посад (одного керівника (підрозділу з безпеки), двох професіоналів (з фінансово-економічної безпеки та аналітика з питань фінансово-економічної безпеки) та одного фахівця (з фінансово-економічної безпеки).

Таблиця 7

Вимоги до показників оцінювання ЕБП

Вимоги до показників [107]	
1	Кількісне вираження. Показники повинні мати кількісне вираження для можливості подальшого зіставлення.
2	Доступність. Це такі показники діяльності, які не були зафіксовані в минулому і які побачили світ лише завдяки тільки процесу розроблення системи показників.
3	Доходливість. Кінцевою метою має бути створення системи показників, що спонукає до дій. Тому вони повинні бути зрозумілими для користувачів. Виконавці повинні знати, гарно чи погано мати високе числове значення даного показника.
4	Збалансованість. Необхідно контролювати зв'язки між показниками в системі, щоб у наслідок покращення одних показників не отримати катастрофічне погіршення інших.
5	Релевантність. Показники в системі мають точно відображати процес або мету, які необхідно оцінити. Таку перевірку можна провести, визначаючи можливості діяти на основі даного показника.
6	Наявність загального визначення. Система показників діяльності підприємства може містити низку вузькоспеціальних показників і це буде виправдано його особливостями. Проблеми виникають тоді, коли до системи включаються показники з розпливчастими визначеннями або взагалі без визначень.
Вимоги до показників [108]	
1	Надійність
2	Зіставимість у різні періоди часу
3	Узагальненість для своєї групи показників
4	Відносна незалежність один від одного (перевірка на мультиколінеарність)
Вимоги до показників [109]	
1	Незалежність (відсутність функціональної або тісної залежності між критеріями),
2	Повнота (облік усіх якісних сторін суб'єкта),
3	Інформативність (змінюваність значень критеріїв у часі і просторі),
4	Вимірюваність (визначення типів шкал вимірювання критеріїв)
5	Стабільність (незмінність складу системи критеріїв для порівняння оцінок управлінця в стратегічному плані).

Джерело: розроблено автором на основі [107-109].

На практиці ситуація ще гірша. Аналіз положень про служби безпеки та економічної безпеки в більш, ніж п'ятнадцяти проектах [111-114] та затверджених посадових інструкцій начальника служби безпеки [115-117 та ін.] засвідчив, що в них відсутні завдання та функції (посадові обов'язки), що пов'язані з оцінюванням економічної безпеки підприємства та оцінюванням взагалі (крім поодиноких випадків оцінювання лояльності та діяльності підлеглих). Порівняльний аналіз вимог, які зафіксовані в підрозділах «Повинен знати» кваліфікаційних характеристик та посадових інструкціях, з вимогами до методик оцінювання (табл. 8) показує відсутність змістовного зв'язку між ними. Найбільш відкритим залишається питання уникнення суб'єктивізму в отриманих результатах оцінювання. Однією з причин суб'єктивізму є наявність у кожної людини

Таблиця 8

Перелік посад зі сфери захисту у кваліфікаційних характеристиках, у яких використовують терміни з коренем «оцін-»

№	Посада	Завдання та обов'язки	Повинен знати
1	2	3	4
Керівники (чотири посади)			
1	підрозділу (служби, управління, департаменту) з безпеки (фінансово-економічної та інформаційної)		Порядок організації, проведення оцінювання рівня фінансово-економічної та інформаційної безпеки
2	підрозділу з охорони та безпеки (фізичної та майнової)	Керує роботою з професійної підготовки й оцінювання діяльності підлеглих	
Професіонали (сім посад)			
3	з фінансово-економічної безпеки	Сприяє здійсненню інформаційно-аналітичного забезпечення щодо оцінювання рівня загроз з фінансово-економічної безпеки підприємства	Порядок організації, проведення оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки
4	з інтелектуальної власності	Виконує функції, пов'язані з процесом оцінювання науково-дослідних і дослідницьких розробок щодо їх реального внеску у відповідні розробки. Здійснює оцінну процедуру та складає звіт про оцінювання щодо визначення вартості прав інтелектуальної власності	
5	з організації інформаційної безпеки	Оцінює загрози інформаційній безпеці об'єкта захисту	Методику оцінювання ризиків і складові системного підходу... Методи та засоби побудови експертних систем оцінювання рівня інформаційної безпеки
6	з охоронної діяльності та безпеки	Здійснює роботу з оцінювання діяльності підлеглих	
1	2	3	4
7	Аналітик з питань фінансово-економічної безпеки	Оцінює стан і рівень фінансово-економічної безпеки свого підприємства, партнерів і конкурентів. Організовує проведення оцінювання стану безпеки, надійності та рівня економічного стану підприємства, потенційних партнерів, стратегії діяльності конкурентів, максимально повного інформаційного забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства з метою мінімізації внутрішніх і зовнішніх загроз. Розробляє аналітичні документи, за якими здійснюється оцінювання стану та надійності пропозицій щодо діяльності підприємства. Бере участь у проведенні експертного оцінювання отриманої інформації	Технології, форми та методи оцінювання небезпек, загроз і ризиків і критеріїв оцінювання рівня та стану економічної безпеки підприємства. Порядок організації, проведення оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки
Фахівці (сім посад)			
8	з фінансово-економічної безпеки	Сприяє здійсненню інформаційно-аналітичного забезпечення щодо оцінювання рівня загроз фінансово-економічній безпеці підприємству	Порядок організації та проведення контролю оцінювання та стану економічної безпеки

особистого оцінного стилю [118], який практично не фіксується в професійних профілях співробітників, які займаються оцінюванням, та тих, хто відповідний за прийняття управлінських рішень. Об'єктивна наявність таких стилів є причиною взаємної незгоди стосовно тлумачення отриманих результатів оцінювання. Тому в оцінній діяльності необхідно використовувати нечіткі числа та методи нечіткої логіки.

Наведені факти є ще одним підтвердженням необхідності науково обґрунтованого вирішення питання оцінювання економічної безпеки підприємств на методологічному рівні.

Висновки. Підсумовуючи наведені вищі факти, можна зробити наступні висновки.

Наразі оцінювання економічної безпеки підприємств з методологічної точки зору як специфічний вид діяльності цілісно не розглядалося. Практично відсутні роботи, у яких досліджувалися б принципи організації оцінної діяльності, роль суб'єкта оцінювання економічної безпеки, ціннісний ракурс у визначенні переліку показників та їхніх порогових значень. Ці питання особливо гостро стають для такого класу підприємств як ІПО підприємства з причин того, що в цих підприємствах знання стають головним фактором виробництва, а індивід – головним джерелом зовнішніх та внутрішніх небезпек. Практично відсутні роботи, які розглядають системи оцінних суджень як ціннісного відображення тверджень [119].

Головна увага в дослідженнях приділяється методичному аспекту, головне завдання якого – це розгляд способів та засобів маніпулювання з об'єктами оцінювання.

Інструментальний рівень оцінки економічної безпеки достатньо детально розроблений і складається з великої кількості різноманітних та різнопланових методик. Але в них дуже часто відсутня інформація про методи, які вони використовували. Тому залишається відкритим питання визначення переваг та обмежень їхнього використання до конкретного типу підприємства, та тієї ситуації, яка складається у сфері його діяльності.

Дуже мало розробок з оцінювання, у яких досліджувалася б динаміка зміни рівня економічної безпеки підприємства [120].

Основним завданням у галузі оцінювання економічної безпеки підприємств повинно стати розробка такої методології, норм, стандартів оцінювання, які б значно спростили організацію цієї діяльності. Таке завдання корелює із загальним підходом до оцінки, яке розроблено та вдосконалюється в системі ООН [121]. Тому в якості основних положень методології оцінки економічної безпеки підприємств доцільно використовувати вимоги стандартів оцінювання в системі ООН.

Із позицій зафіксованих в стандартах інституціональних меж виникає ще одна з головних причин когнітивної розпорошеності (хаосу) у галузі оцінювання економічної безпеки. Вона полягає в тому, що функція оцінки досі не розглядається як незалежна, відокремлена функція від інших управлінських функцій, а керівники структурних підрозділів найнижчого рівня, які безпосередньо проводять оцінку, не підпорядковуються прямо керівному органу або керівнику підприємства.

До розв'язання проблеми оцінювання економічної безпеки ІПО підприємств найдоцільніше підійти з позиції тих нових підходів, які ґрунтуються на ревізії фундаментальних понять і положень економічної науки [122]. Один із висновків, який випливає з ревізії, полягає в тому, що в економічній науці недостатньо уваги

приділяється питанням вимірювань. Так, Тіто Конті, консультант з менеджменту, організаційних структур і якості, головний ідеолог розроблення концепції моделі Європейської премії з якості, зауважує: «Формула, яку кожен менеджер повинен пам'ятати та застосовувати, хоча й під контролем здорового глузду, звучить так: якщо ви це не можете вимірювати, то ви це не зумієте поліпшити» [123, с. 46]. Такої ж думки дотримується і Т. Лемберг, який наголошує на тому, що не можна керувати тим, чого не можна виміряти [124, с. 277]. Із позиції оцінювання економічної безпеки це трансформується не тільки в пошук показників за допомогою яких доцільно вимірювати економічну безпеку підприємства, а і в задачу, пов'язану з тим, як вимірювати, які інструменти і шкали вимірювання при цьому необхідно використовувати [125, 126].

Для вирішення проблем, які сьогодні існують у питаннях оцінювання економічної безпеки, доцільно скористатися підходом, який базується на розгляді проблеми як складової проблематики [127, с. 313]. Проблематика розглядається як «клубок» взаємопов'язаних проблем, які існують у надсистемі, а сама проблема також має свої складові (підпроблеми).

Результати критичного аналізу публікацій провідних вітчизняних науковців, зарубіжних вчених, а також праць їхніх учнів та послідовників дали змогу провести на цій основі власні дослідження з питань економіки знань як джерела потенційних загроз діяльності сучасним підприємствам, інноваційних проектно-орієнтованих підприємств як перспективних стратегічних об'єктів, діяльність яких впливає на стан національної економічної безпеки України, методологічних підходів та системності в дослідженні економічної безпеки підприємств, а також проблем оцінювання економічної безпеки ІПО підприємств. Ці дослідження дали змогу виявити «знання про незнання», тобто вирізнити ті питання, які на теперішній час залишилися ще не вирішеними. Вони стосуються оцінювання економічної безпеки (найменше розробленої методології в економічній безпеці як науковому напрямку), а саме оцінювання економічної безпеки ІПО підприємств (нового, практично ще недослідженого економічного об'єкта впливу небезпеки) в умовах економіки знань (нового середовища діяльності для сучасних підприємств з новими видами загроз) із позиції функціонально-діяльнісного системного підходу, який поки що не був використаний повною мірою в дослідженні систем економічної безпеки, і має великий потенціал із позиції методології дослідження економічної безпеки як наукового напрямку. Представлення зазначених відкритих питань у межах системної моделі показує, що в сукупності вони складають наукову проблему в науковій спеціальності 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» (рис. 2).

Сутність цієї проблеми полягає в наявності когнітивного дисбалансу в питаннях системного оцінювання економічної безпеки нового класу ІПО підприємств, в умовах економіки знань. Ця проблема є результатом відсутності теоретичних верифікованих знань щодо методології оцінювання економічної безпеки ІПО підприємств.

Такий спосіб представлення наукової проблеми показує, що оцінювання економічної безпеки ІПО підприємств (компонент 4) потребує нових підходів до представлення ІПО підприємств як ідеалізованих об'єктів дослідження (компонент 1). Відповідно до змісту компоненту 3, ідеалізований об'єкт повинен бути представлений у вигляді системної моделі, використання якої дозволяє побудувати моделі систем економічної безпеки та її забезпечення. Модель ідеалізованого об'єкта дає чітке уявлення про місце оцінювання в системі

економічної безпеки, а також розкриває особливості діяльності ІПО підприємства з функціонування та розвитку.

Рис. 2. Системне представлення наукової проблеми оцінювання економічної безпеки ІПО підприємств

Джерело: розроблено автором.

Остання вимога визначається змістом компоненту 2. Її виконання дозволяє врахувати особливості економічного середовища діяльності ІПО підприємств, які визначаються сутністю економіки знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козаченко Г. В., Вахлакова В. В. Об'єкти та підходи в оцінюванні економічної безпеки підприємства як основні елементи оцінної системи // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : кол. моногр. в 3 т. / за заг. ред. В. О. Онищенко та Г. В. Козаченко. Полтава: ПолтНТУ, 2016. Т. 1. С. 185–208. URL: <http://77.121.11.9/xmlui/handle/PoltNTU/1246>.
2. Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С. Оцінювання економічної безпеки підприємства: аналіз основних підходів / В кн.: Менеджмент безпеки держави, регіону, підприємства: проблеми і виклики сьогодення: монографія; за заг. ред. З.Б. Живко, І.Г. Бабець. Львів: Ліга-Прес, 2015. С. 238–251. URL: <http://77.121.11.9/xmlui/handle/PoltNTU/1301>.
3. Васильєв О. В., Мейта В. І. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету –Економічна думка, 2013. Том 14 (2). № 2. С. 138-145. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR

[=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecan_2013_14\(2\)22-](#)

4. Соловьев А. И. Методология оценки экономической безопасности экономических агентств. С. 400–402.
5. Шергіна Л. А., Кузнецова Т. В. Окремі методичні аспекти оцінювання рівня економічної безпеки підприємства URL:www.kneu.kiev.ua/data/upload/publication/main/ua/717/.
6. Адаменко Т. М. Оцінювання в проблематиці економічної безпеки суб'єкта господарювання URL:http://thesis.at.ua/publ/15_11_15_12_2013_r_menedzhment_rozvitok_teorija_ta_praktika/adamenko_t_m_ocinjuvannja_v_problematyци_ekonomichnoji_bezpeki_sub_ekta_gospodarjuvannja/9-1-0-242.
7. Платонова Е. Д., Платонов А. Ю., Ягодкина И. А., Емельянов А. А. О методологическом ресурсе системного исследования экономики // Интернет-журнал «Науковедение». № 4. 2012. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-metodologicheskom-resurse-sistemnogo-issledovaniya-ekonomiki>.
8. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку // Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. К., 2008. 48 с.
9. Рач В., Маматова Т. Формування термінологічної системи у сфері контрольної діяльності // Вісн. держ. служби України. 2009. № 3. С. 38–42.
10. Локотецька О. В. Використання системного підходу при дослідженні економічної безпеки підприємства // Сборник научных трудов «Вестник НТУ "ХПИ» : Технічний прогрес та ефективність виробництва № 8. 2011. С. 197–202. URL: <http://archive.kpi.kharkov.ua/BrowseByAuthor/16666/>.
11. Сак Т. В. Інноваційна діяльність підприємств у контексті комплексного забезпечення економічної безпеки // Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 6. Частина 3. 2014. С. 116–119. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/4622>.
12. Ломаченко Т. І. Теоретико-методологічні засади формування системи забезпечення економічної безпеки підприємства // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2013. Вип. 3(27). С. 212–218. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/2860?locale-attribute=uk>.
13. Павліченко В. М. Визначення основних властивостей системи забезпечення економічної безпеки підприємства // Вісник економіки транспорту і промисловості. № 49. 2015. С. 254–258. URL: <http://btie.kart.edu.ua/article/view/53104>.
14. Ібрагімов Е.Е. Принципи побудови системи економічної безпеки підприємства // Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 6. 2015. С. 330–333. URL: <http://global-national.in.ua/issue-6-2015/14-vipusk-6-lipen-2015-r/1040-ibragimov-e-e-printsipi-pobudovi-sistemi-ekonomichnoji-bezpeki-pidprijemstva>.
15. Анісімова О. М., Лаврентьева Л. В. Суб'єкти управління економічною безпекою на підприємстві. 2015. Вип. 2(12). Т. 1. С. 54–59. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Траеіv_2015_2%281%29_8.
16. Прус Н. В. Система економічної безпеки підприємства: поняття, сутність, принципи // Глобальні та національні проблеми економіки // Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. С. 675–679. URL: <http://global-national.in.ua/vipusk-1-2014/180-prus-n-v-sistema-ekonomichnoji-bezpeki-pidprijemstva-ponyattya-sutnist-printsipi>.
17. Плаксин В. И. Методологические аспекты системы экономической безопасности предприятия // Вісник СевНТУ. Сер. Економіка та фінанси. 2009. Вип. 98. С. 135–139.
18. Филимонова Е. А. Проблемы методологии экономической безопасности в условиях экономического кризиса // Российское предпринимательство. 2015. Т. 16. № 13. С. 1949–1964. URL: <https://bgscience.ru/lib/9257/>
19. Молдаванцев А. А. Комплексная система обеспечения экономической безопасности предприятия. Право: Теория и Практика. URL: <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1603/12.html>.
20. Коваленко К. В. Основи створення комплексної системи економічної безпеки

- підприємства: теоретичний аспект // Електронні наукові фахові видання. URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2008_3/20%20.pdf.
21. Матвійчук Н. Теоретичні основи формування системи економічної безпеки підприємства // Формування ринкової економіки в Україні. 2014. Вип. 31. Ч. 2. С. 37–43. URL: <http://www.esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/5142>.
22. Коваленко О. В., Болдуев І. С. Про формування системи економічної безпеки підприємства // Економічний вісник університету. 2016. Вип. 30(1). С. 63–69. URL: [http://www.irbis-nbuu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=ecvu_2016_30\(1\)_10](http://www.irbis-nbuu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=ecvu_2016_30(1)_10).
23. Білошкурська Н. В. Економіко-організаційний механізм формування економічної безпеки підприємства: принципи побудови, функції, структура // Уманська філія ПВНЗ «Європейський університет» // Економіка ті держава. № 12. 2013. С. 24–29. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2013/7.pdf.
24. Хринюк О. С., Корчовна М. Р. Система забезпечення економічної безпеки підприємства: основні елементи // Ефективна економіка Електронне наукове фахове видання. № 3. 2015. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3927>.
25. Арзуманов Р. М. Методология организации системы оценки экономической безопасности предприятия // Актуальные проблемы социально- гуманитарного и научно-технического знания. 2015. № 2 (5). С. 20-23. URL: http://rosnauka.org/assets/arzmanov_metodologiya_organizatsii_s.pdf.
26. Фоміченко І. П., Баркова С. О. Формування системи управління економічної безпеки на підприємствах України // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. 2013. № 3 (23). С. 57–66. URL: <https://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/EUPMG/2013/EUPMG313/Fomichen.pdf>.
27. Колпаков П. А. Система экономической безопасности фирмы // Электронный научно-практический журнал «Экономика и менеджмент инновационных технологий». URL: <http://ekonomika.snauka.ru/2013/01/1567>.
28. Бондаренко О. О., Левицький Б. В. Комплексна оцінка фінансово- економічної безпеки: теоретичний та практичний аспекти // «Ефективна економіка». № 12. 2015. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4701>.
29. Основные подходы к формированию системы экономической безопасности на предприятиях. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7838/1/26a.pdf>.
30. Куделя Л. В. Формування концепції забезпечення економічної безпеки підприємств // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 5. Ч. 2. С. 125–128.
31. Коробчинський О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства // Актуальні проблеми економіки. № 4 (94). 2009. С. 41–45.
32. Копитко М. І. Аналіз теоретичних підходів до визначення поняття та складових елементів системи економічної безпеки підприємств // Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 3. 2013. С. 59–64. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-klyuchovih-ponyat-u-sferi-garantuvannya-ekonomichnoyi-bezpeki-promislovih-pidpriemstv>.
33. Ілляшенко О. В. Методологічні засади формування та функціонування механізмів системи економічної безпеки підприємства. Севєродонецьк: Східноукраїнський Національний університет імені Володимира Даля, 2016. URL: <http://iep.donetsk.ua/news/contens/Ilyashenko/Dis.pdf>.
34. Батурич Н. А. Проблема оценивания и оценки в общей психологии. URL: <http://www.voppsy.ru/issues/1989/892/892081.htm>.
35. Сутужко В. В. Феномен оценки в социальном бытии и познании : автореф. дис. док. философ. наук.: 09.00.11. Саратов: Саратовский гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского, 2013. 36 с.
36. Атаманов Г. А., Рогачев А. Ф. О необходимости новых подходов к исследованию феномена экономической безопасности // Научно-технические ведомости СПбГПУ. Эконом. науки. 2009. № 1 (71). С. 320–325.

37. Глазова В. Оценка как научный феномен. URL: <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/1531-otsinka-jak-naukovij-fenomen.html>.
38. Иващенко Г. В. О понятии «безопасность» // Credo. 2000. № 6 (24). URL: www.credonew.ru/content/view/207/25.
39. Лабунська С. В. Концепція побудови системи економічної безпеки підприємства в процесі інноваційної діяльності // Проблеми економіки. 2014. № 4. С. 282–289. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pekon_2014_4_37.
40. Пискунов В. А., Каштанова А. В. Контроль в системе обеспечения экономической безопасности предприятия // Вестник Самарского государственного экономического университета. 2013. № 2 (100). С. 81–85. URL: vestnik.ssee.ru/view_pdf.php?pdf=4615.
41. Булкот Г. В. Основні види контролю в системі економічної безпеки підприємства // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2014. № 4 (66). С. 68–75. URL: <http://journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/view/1284>.
42. Моруннов В. В., Нурмухаметов И. Ф. О системе внутреннего контроля как основе обеспечения экономической безопасности организации. URL: <http://www.konspekt.biz/index.php?text=50962>.
43. Урасова Н. Г., Попов М. В. Управленческий контроль как элемент системы экономической безопасности производственных организаций // Евразийский Союз Ученых (ЕСУ). № 8 (17). 2015. С. 90–92. URL: <http://euroasia-science.ru/ekonomicheskije-nauki/upravlencheskij-kontrol-kak-element-sistemy-ekonomicheskoy-bezopasnosti-proizvodstvennyh-organizacij/>
44. Шигун М. М. Принципи внутрішнього контролю в системі економічної безпеки підприємства // Науковий вісник Ужгородського університету. 2014. Вип. 3 (44). С. 159–162. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/1695>.
45. Хмелев С. А. Создание службы внутреннего контроля в системе экономической безопасности предприятия // Вектор науки ТГУ. № 1 (15). 2011. С. 285–288. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sozdanie-sluzhby-vnutrennego-kontrolya-v-sisteme-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya>.
46. Ишмеева А. С. Система внутреннего контроля как элемент обеспечения экономической безопасности хозяйствующего субъекта. URL: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2014/9/ekonomika/ishmееva.pdf.
47. Лойко В. В. Моніторинг рівня економічної безпеки промислового підприємства // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». № 8. 2015. URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4446.
48. Баранцев Р. Г. Системная триада дефиниций // Международный форум по информации и документации. 1982. Т.7. № 1. С. 9–13.
49. Штангрет А. М. Теоретико-методичні засади побудови системи моніторингу економічної безпеки підприємств авіаційної галузі // Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.12. С. 206–211. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodichni-zasadi-pobudovi-sistemi-monitoringu-ekonomichnovi-bezpeki-pidpriemstv-aviatsiynoyi-galuzi>.
50. Иванченко Н. О. Методологія побудови системи моніторингу стану економічної безпеки підприємства // Вісник КНУТД. 2012. № 4. С. 196–200. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/3487>.
51. Мойсеєнко І. П. Методи моніторингу фінансової безпеки підприємства // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. № 2. 2010. С. 205–211. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvse/02_2010/mipfbp.pdf.
52. Живко З. Б. Забезпечення моніторингу системи економічної безпеки підприємства // Науковий вісник Херсонського державного університету. С. 194–197. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_07/106.pdf.
53. Рудніченко Є. М. Інструментальне забезпечення адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання // Вісник Хмельницького Національного університету. 2014. № 2. Т. 1. С. 33–38. URL:

<http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/1878>.

54. Гараедаги Дж. Системное мышление: Как управлять хаосом и сложными процессами: Платформа для моделирования архитектуры бизнеса / пер. с англ. Е. И. Недбальская; науч. ред. Е. В. Кузнецова. Мн.: Гревцов Букс, 2010. 480 с.

55. Овчаренко Ю. А. Діагностування економічної безпеки підприємства // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». № 11. 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4562>.

56. Коваленко В. В. Методичні підходи щодо діагностики рівня економічної безпеки підприємства // Молодий вчений. № 4 (31). 2016. С. 85–88. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/21.pdf>.

57. Пацула О. І. Економічний аналіз у діагностиці економічної безпеки підприємства // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. № 2. 2010. С. 264–271. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvse/02_2010/poiebp.pdf.

58. Довбня С. Б., Гічова Н. Ю. Діагностика економічної безпеки підприємства як інструмент визначення напрямків його інноваційного розвитку // Економічний вісник НГУ. 2008. № 3. С. 36–42. URL: http://ev.nmu.org.ua/docs/2008/3/EV20083_036-042.pdf.

59. Гнилицкая Л. В., Прыгунов П. Я., Захаров А. И. Теоретические основы экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности // Зовнішня торгівля. Економічна безпека, 2011. С. 15–21.

60. Гнилицька Л. Основи економічної безпеки підприємства // Науково-практичний журнал: Бухгалтерський облік і аудит. 2013. С. 41–48. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=boau_2013_7_6.

61. Литвиненко В. І. Сучасні підходи до формування теорії економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності // Європейські перспективи. № 11. 2013. С. 88–94. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=evpe_2013_11_16.

62. Копытко М. И. Методология оценки уровня экономической безопасности промышленных предприятий // Современные технологии управления. 2014. № 7 (43). URL: <http://sovman.ru/article/4305/>.

63. Арзуманов Р. М. Методология организации системы оценки экономической безопасности предприятия // Актуальные проблемы социально-гуманитарного и научно-технического знания. 2015. № 2 (5). С. 20-23. URL: http://posnauka.org/assets/arzmanov_metodologiya_organizatsii_s.pdf.

64. Магомедов О. А. Методологические принципы оценки состояния экономической безопасности региона // Бизнес в законе. № 3. 2008. С. 246–248. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologicheskie-printsipy-otsenki-sostoyaniya-ekonomicheskoy-bezopasnosti-regiona>.

65. Лабунська С. В. Методологічні засади управління витратами інноваційної діяльності підприємства: аспекти економічної безпеки: автореферат. Суми, 2015. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/40050?locale=ru>.

66. Щекочин О. С., Афанасьева М. Г. Методологічні підходи до оцінки та прогнозування економічної безпеки суб'єктів господарювання на галузевому, міжгалузевому та регіональному рівнях // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. Том 14. № 1. С. 184-193. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/viewFile/264/41>.

67. Петренко И. Н. Методологические предпосылки исследования экономической безопасности России // Российский интернет-журнал. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2003/Petrenko.htm>.

68. Петренко И. Н. Методологические предпосылки исследования экономической безопасности России // Российский интернет-журнал. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2003/Petrenko.htm>.

69. Петренко И. Н. Методологические предпосылки исследования экономической безопасности России // Российский интернет-журнал. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2003/Petrenko.htm>.

70. Петренко И. Н. Методологические предпосылки исследования экономической безопасности России // Российский интернет-журнал. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2003/Petrenko.htm>.

71. Петренко И. Н. Методологические предпосылки исследования экономической безопасности России // Российский интернет-журнал. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2003/Petrenko.htm>.

72. Петренко И. Н. Методологические предпосылки исследования экономической безопасности России // Российский интернет-журнал. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2003/Petrenko.htm>.

73. Петренко И. Н. Методологические предпосылки исследования экономической безопасности России // Российский интернет-журнал. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2003/Petrenko.htm>.

74. Петренко И. Н. Методологические предпосылки исследования экономической безопасности России // Российский интернет-журнал. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2003/Petrenko.htm>.

75. Петренко И. Н. Методологические предпосылки исследования экономической безопасности России // Российский интернет-журнал. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2003/Petrenko.htm>.

76. Петренко И. Н. Методологические предпосылки исследования экономической безопасности России // Российский интернет-журнал. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2003/Petrenko.htm>.

77. Петренко И. Н. Методологические предпосылки исследования экономической безопасности России // Российский интернет-журнал. URL: <http://www.e-rej.ru/Articles/2003/Petrenko.htm>.

68. Феофилова Т. Ю. Методология исследования экономической безопасности региона // Современные проблемы науки и образования. 2014. № 4. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=14216>.
69. Козаченко Г. В. Естиметологічний аспект в економічній безпекології. Полтава. URL: https://revolution.allbest.ru/management/00857973_0.html.
70. Воропай В. А. Аналіз методичних підходів оцінки стану і рівня забезпечення системи економічної безпеки підприємства // Проблемы материальной культуры: Экономические науки. С. 190-195. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/92750>.
71. Краснощек А. А., Динец Д. А. Современные аспекты анализа и оценки экономической безопасности организаций // Журнал «Корпоративные финансы». № 4 (16). 2010. С. 73–83. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-aspekty-analiza-i-otsenki-ekonomicheskoy-bezopasnosti-organizatsiy-bezopasnosti>.
72. Ібрагімов Е. Е. Систематизація методичних підходів оцінки рівня економічної безпеки підприємства // Економічні науки. Вип. 13. Ч. 1. 2015. С. 90–92. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_13/21.pdf.
73. Черняк Г. М. Оцінювання рівня економічної безпеки енергетичних підприємств в умовах євроінтегації // Економічний вісник НТУУ «КПІ». URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/45198>.
74. Франчук В. І. Аналіз методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємств // Зовнішня торгівля. Економічна безпека. К.: Університет економіки та права «КРОК». Вип. 4. 2010. С. 90–95.
75. Голованова Н. Б. Формирование подходов к оценке экономической безопасности субъекта хозяйствования // Доклады ТУСУРа. № 2 (32). 2014. С. 294–300. URL: <https://journal.tusur.ru/ru/arhiv/2-2014/formirovanie-podhodov-k-otsenke-ekonomicheskoy-bezopasnosti-sub-ekta-hozyaystvovaniya>.
76. Симонов С. Г., Карашаш Н. К. Оценка экономической безопасности предпринимательских структур: теоретико-методический аспект // Вестник ОмГУ. Серия: Экономика. 2011. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predprinimatelskih-struktur-teoretiko-metodicheskiy-aspekt>.
77. Ткаченко А. М., Резнікова О. Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства // Вісник економічної науки України. 2010. № 1 (17). С. 101–106. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/45475>.
78. Карачина Н. П. Методичний інструментарій оцінювання економічної безпеки підприємства // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». 2010. № 690. С. 302–309. URL: <http://vlp.com.ua/node/6738>.
79. Маслак О. І., Гришко Н. Є. Підходи щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємств // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. Вип. 6. Ч. 1. 2011. С. 183–187. URL: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2011-6-1\(71\)/183.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2011-6-1(71)/183.pdf).
80. Мороз О. В., Карачина Н. П., Шиян А. А. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2010. URL: <http://omoroz.vk.vntu.edu.ua/file/c80b81005b35834fda604a8f657270a7.pdf>.
81. Марущак С. М. Проблеми застосування існуючих методик оцінки економічної безпеки діяльності підприємств // Наукові праці. Економіка. 2010. Т. 145, Вип. 132. С. 115–119.
82. Пойда-Носик Н. Н. Науково-методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Вип. 1 (1). С. 288–292. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Траєіv_2013_1_1_64.
83. Дяченко К. С. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємств будівельної галузі // Технологический аудит и резервы производства. № 4–5 (24). 2015. С. 31–36. URL: http://lib.htei.org.ua/sites/default/files/83/2015/metodichni_pidhodi_do_ocinki_rivnya_ekonomicheskoyi_bezpeki.pdf.
84. Комплекс методичних підходів щодо оцінювання економічної безпеки підприємства. URL: <http://helpiks.org/3-21875.html>.
85. Сак Т. В. Діагностування рівня економічної безпеки підприємства в умовах обмеженості інформації // Глобальні та національні проблеми економіки. Вип. 3. 2015. С.

- 404–408. URL: <http://global-national.in.ua/vipusk-3-2015/402-sak-t-v-diagnostuvannya-rivnya-ekonomichnoji-bezpeki-pidpriemstva-v-umovakh-obmezhenosti-informatsiji>.
86. Сак Т. В., Оліфірович Н. П. Теоретико-методичні основи стратегічного аналізу економічної безпеки підприємства // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». № 10.2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2417>.
87. Якубович З. В. Методи і підходи до оцінювання рівня економічної безпеки машинобудівних підприємств // Інститут підприємництва та перспективних технологій. URL: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62532.doc.htm.
88. Хиревич Э. Ю. Определение оптимальной методики оценки экономической безопасности предприятия // Международный научный журнал «Инновационная наука». № 2. 2016. С. 123–127. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/opredelenie-optimalnoy-metodiki-otsenki-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya>.
89. Подмолодина И. М., Воронин В. П. Подходы к оценке экономической безопасности предприятий // Вестник ВГУИТ. № 4. 2012. С. 156–161. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/podhody-k-otsenke-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiy>.
90. Гришко Н. Є. Управління економічною безпекою машинобудівного підприємства: автореферат. Кременчуг, 2013. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwihuPGLsYbbAhUCbFAKHQo6BgsQFggqMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.kdu.edu.ua%2Fspec_rada%2Fvidguk%2FF_48_9.doc&usq=A_OvVaw0Lj5L2mFpbLAv7VU4HbwcF.
91. Волощук Л. О. Класифікація підходів та методів формування аналітичних інструментів оцінювання економічної безпеки промислового підприємства // ЕКОНОМІКА: реалії часу. № 5 (15). Одеса, 2014. С. 224–231. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/klasifikatsiya-pidhoda-ta-metodiv-formuvannya-analitichnih-instrumentiv-otsinyuvannya-ekonomichnoyi-bezpeki-promislovoqo>.
92. Денисов В. Т., Авдеева Е. С. Матричный инструментарий принятия управленческих решений стратегического характера // Вестник ОГУ. 2010. № 8 (114). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/matrichnyy-instrumentariy-prinyatiya-upravlencheskih-resheniy-strategicheskogo-haraktera>.
93. Довбня С. Б., Гічова Н. Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства // Фінанси України. 2008. № 4. С. 88–97. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2008_4_11.
94. Гічова Н. Ю. Діагностика та підвищення економічної безпеки підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.04. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2010. 23 с.
95. Столяренко О. О. Аналіз етапів процесу стратегічного управління економічною безпекою підприємства // Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22 (8). С. 320–325. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-etapiv-protsezu-strategichnogo-upravlinnya-ekonomichnoyu-bezpekoju-pidpriemstva>.
96. Кузенко Т. Б. Тактичне і стратегічне планування економічної безпеки підприємства // Актуальні проблеми економіки. 2004. № 3 (33). С. 142–151.
97. Поплавська Ж. В., Ліманський А. М. Безпека як стратегічний вимір // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2012. № 38. С. 115–118.
98. Запорожцева Л. А., Юрьев В. М. Ключевые направления повышения уровня стратегической экономической безопасности предприятия // Социально-экономические явления и процессы. Т. 9. № 12. 2014. С. 90–98. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/klyuchevye-napravleniya-povysheniya-urovnya-strategicheskoy-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya>.
99. Наумова Т.В. М.С. Каган: системный подход как основа в исследовании человеческой деятельности // Вестник ЧелГУ. 2008. № 32. С. 118–126. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/m-s-kagan-sistemnyy-podhod-kak-osnova-v-issledovanii-chelovecheskoy-deyatelnosti>.
100. Резніков О. Л. Методичні рекомендації до оцінки ефективності заходів із забезпечення економічної безпеки підприємств металургії // Гуманітарний вісник

- Запорізької державної інженерної академії. 2010. Вип. 42. С. 208–217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2010_42_25.
101. Шохнех А. В. Математические методы оценки экономической безопасности хозяйствующих субъектов // Волгоградский Кооперативный Институт (филиал) Автономной Некоммерческой Организации Высшего Проффессионального Образования Центросоюза РФ «Российский университет кооперации». URL: <http://uecs.ru/uecs42-422012/item/1403-2012-06-14-11-18-32>.
102. Яремко І. І. Формалізація оцінки економічної безпеки соціально- економічних систем: концептуальні засади і підходи // Національний університет «Львівська політехніка». 2012. С. 276–280. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23255/1/41-276-280.pdf>.
103. Хома І. Б. Формування системно-комплексного підходу в оцінці рівня економічної безпеки підприємства // Національний університет – Львівська політехніка. 2008. С. 32–41. URL: http://vlp.com.ua/files/05_33.pdf.
104. Зубенко В. Н. Адаптация методов расчета пороговых значений индикаторов экономической безопасности в промышленной сфере (на материалах Ставропольского края): автореф. дис. канд. экон. наук: 29.11.11. Ставрополь: ФГБОУ ВПО «Ставропольский государственный университет», 2011. 20 с. URL: <http://www.referun.com/n/adaptatsiya-metodov-rascheta-porogovyh-znacheniy-indikatorov-ekonomicheskoy-bezopasnosti-v-promyshlennoy-sfere>.
105. Митяков Е. С. Разработка математических методов анализа и прогнозирования поведения индикаторов экономической безопасности: автореферат. Нижний Новгород, 2012. URL: <http://www.dissercat.com/content/razrabotka-matematicheskikh-metodov-analiza-i-prognozirovaniya-povedeniya-indikatorov-ekonom>.
106. Янчук Г. І. Застосування вартісного підходу в управлінні виробничими малими підприємствами: автореф. канд. экон. наук: 08.00.04. Луганськ: Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, 2007. 22 с.
107. Абрамов Е. Г., Мельников О. Н. Феномен креативной экономики в бизнесе // Вопросы инновационной экономики. 2011. № 1 (1). С. 36–43. URL: <http://www.creativeconomy.ru/articles/14446/>
108. Азгальдов Г. Г., Костин А. В. К вопросу о термине «инновация». URL: http://www.labrate.ru/articles/azgaldov-kostin_doklad_2009-2_about-innovation.htm.
109. Авдийский В. И., Безденежных В. М. Экономическая безопасность как системообразующий фактор устойчивости сложных социально-экономических систем // Безопасность бизнеса. 2014. № 1. URL: <http://w.pc-forums.ru/m82.html>.
110. Гнилицька Л. В., Дічек О. І., Захаров О. І. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників «Безпека господарської діяльності підприємства, установи, організації». К.: Дорадо-Друк, 2011. 57 с.
111. Положение «О службе безопасности». URL: <http://d-instrukciya.ru/polozheniya-ob-otdelach/polozhenie-o-sluzhbe-bezopasnosti>.
112. Положение о службе безопасности предприятия. URL: <http://hr-portal.ru/doki/polozhenie-o-sluzhbe-bezopasnosti-predpriyatiya>.
113. Положение о службе экономической безопасности (на примере финансовой компании). URL: <http://www.s-director.ru/docs/view/18.html>.
114. Типовое Положение «О службе безопасности предприятия». URL: <http://gabsek.ru/ru/mg-doc/tipovye-dokumenty-i-blanki/proekty/134-variant-tehnicheskogo-zadaniya>.
115. Должностная инструкция Начальника службы безопасности. URL: <http://d-instrukciya.ru/rukovoditeli-direktora/dolzhnostnaya-instruktsiya-nachalnika-sluzhbi-bezopasnosti>.
116. Должностная инструкция начальника службы безопасности ОАО «Компания». URL: http://www.oformitely.ru/doljnostnaya_instrukciya_nachalynika_slujby_bezopasnosti.html.
117. Типовой образец должностной инструкции начальника службы безопасности. URL: <http://www.aup.ru/docs/di/935.htm>.
118. Выбойщик И. В. Оценочный стиль как один из факторов точности оценивания //

- Вестник ЮУрГУ. № 32. 2008. С. 29-36.
119. Ивин А. А., Никифоров А. Л. Оценочное высказывание // Словарь по логике. М.: 1997. URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/logic/264>.
120. Коротич К. В. Асоціативно-семантичне поле «безпека / небезпека» в дискурсі української преси XX–XXI століть: автореф. дис... к. філософ. наук.: 10.02.01. Х.: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2007. 19 с.
121. Группа Организации Объединенных Наций по оценке (2016). Нормы и стандарты оценок Нью-Йорк, ГООНО. – 32 с. – Режим доступа: www.unevaluation.org/document/download/2663.
122. Клейнер Г. О границах неограниченного // Вопросы экономики. 2012. № 2. С. 140–145.
123. Конти Т. Самооценка в организациях / пер. с англ. И. Н. Рыбакова при участии Г. Е. Герасимовой. М.: Редакционно-информационное агентство «Стандарты и качество», 2000. 328 с.
124. Лемберт Т. Ключові проблеми керівника. 50 перевірених способів вирішення проблем / пер. з англ. К., 2001. 303 с.
125. Дорошко М. В. Шкалирование коммуникационно- и консолидационно- наведенного риска на основе упорядочения оценок ожидаемой доходности и показателей структуры инвестиций / М. В. Дорошко // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. - 2011. - № 2. Т. 3. - С. 161-164.
126. Кривуля П. В. Дорошко М. В. Составление качественных шкал уровня риска по аналогии с соотношением дисконта к ренте и на основе сопоставления с упорядоченным рядом альтернативных показателей доходности // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. - 2011. - № 2 (156). Ч. 1. - С. 143-147.
127. Перегудов Ф. И., Тарасенко Ф. П. Введение в системный анализ: учеб. пособие для вузов. М.: Высш. шк., 1989. 378 с.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Бузько І.Р.

Стаття рекомендована до
публікації 19.06.2018 р.